
RATKO VUJOŠEVIĆ – „NA PUTEVIMA GOLIM, PLOVNIM“

Bojana Pržić

In this paper, the author talks about travels, uncertain voyages, waves that happen around us, and in ourselves and which impel us to travel with their strength and mystery, and about which Ratko Vujošević coined verses of exceptional artistic value.

Poezija je jedinstveno putovanje misli, putovanje duha – to je put u nepoznato, neočekivano, bezvremeno i beskrajno. Svoje poetsko putešestvovanje posvjedočio je na osoben način crnogorski pjesnik Ratko Vujošević u zbirkama poezije *Znak na putovanju* (1966), *Pastirica* (1972), *Čini* (1991) i *Beskonačna dozivanja* (2003).

„Poezija je prije nego znanje, poezija podriva silu“ – ona je svjedočanstvo mudrosti i ljepote koje daje snagu i oplemenjuje. Mirno, „kao da sahranjuje iluziju zbog koje korača i pije“ i kao da sahranjuje „sve što je satakao i kuje“, Vujošević pjeva o svojim najvećim nemirima: „Njegovi su stihovi izbrušeni željom tragača za suštastvenim zagonetkama bivstva.“¹ U svijetu u kojem je sve „od građe i građa za nešto“ čovjek ne vidi „kraja ni početka ničemu/ Samo traje zagonetka“. Čovjek kojeg „možda

¹ Bogić Rakočević, *Poetika montenegrina: crnogorska poezija XX vijeka*, NB „Đurđe Crnojević“ & OKF, Cetinje, 2012, 245.

nema, već možda samo biva“ pita se: „K čemu je ovaj svijet? Razuman je pravac, ali nerazuman ishod.“ Nerazuman je cilj kojem se u životu kao jednom velikom putovanju teži, te je stoga i važniji put kojim se ide i ono što na putu biva. Naša je namjera da govorimo upravo o putovanjima, neizvjesnim plovidbama, talasima koji bivaju oko nas, ali i u nama samima i koji svojom snagom i tajanstvom na put nagnaju, a o kojima je Ratko Vujošević skovao stihove izuzetne umjetničke vrijednosti. Moramo podštetiti da je, pored svih onih koji su se bavili poetskim stvaralaštvom Ratka Vujoševića, svojevrstan osvrt na temu putovanja u prvoj Vujoševićевой zbirci *Znak na putovanju* napravio Milorad Bošković,² a to je jedna tema koja je prisutna u svim Vujoševićevim zbirkama poezije i koju je moguće na različite načine tumačiti.

Nerijetko je postavljano pitanje: otići ili ostati? „Ostati u ostatku muke,/ otići s bolom širinom i dužinom“, ali i „ostati s bolom širinom i dužinom“ mučno je. Treba se odvažiti i krenuti dalje jer bdijenje nad prošlošću neće ništa promijeniti: „kad se otkineš od sebe neodlučnog, kad pobijediš svoju malodušnost, otvore se pred tobom neslućeni putevi, i svijet više nije skučen ni pun prijetnji.“³ Pa zar ne bi „bilo lijepo da se i biljke sele/ Da mijenjaju neba pa da patimo što ih nema“? Daljine i putovanja raspiruju žudnju za onima koji odlaze, za onima koji ostaju, i tek kad odemo poželimo opet ona znana lica, predjele i dom. Nekad se otići mora, nekad se otići želi. Kad govorimo o neshvatljivoj čovjekovoj vezanosti za jedno mjesto, ne možemo a da se ne prisjetimo riječi zapisanih u romanu *Derviš i smrt* Meše Selimovića: „Čovjek nije drvo, i vezanost je njegova nesreća,

² Milorad Bošković, „Dva pjesnička putovanja (pjesničke zbirke ‘Ponoćni delija’ Rastka Petrovića i ‘Znak na putovanju’ Ratka Vujoševića“, u: *Ava Gardner na Koniku*, NIO „Univerzitetaska riječ“, Nikšić, 1987.

³ Meša Selimović, „Derviš i smrt“, u: *Romani*, Vulkan izdavaštvo, Beograd, 2017, 203.

Ratko Vujošević

1941–2004

oduzima mu hrabrost, umanjuje sigurnost. Vežući se za jedno mjesto, čovjek prihvata sve uslove, čak i nepovoljne, i sam sebe plaši neizvjesnošću koja ga čeka. Promjena mu liči na napuštanje, na gubitak uloženog, neko drugi će zaposjesti njegov osvojeni prostor, i on će počinjati iznova. Ukopavanje je pravi početak starenja, jer je čovjek mlad sve dok se ne boji da započinje. Ostajući, čovjek trpi ili napada. Odlazeći, čuva slobodu, spreman je da promijeni mjesto i nametnute uslove. Kuda i kako da ode? Nemoj da se smiješiš, znam da nemamo kud. Ali možemo ponekad, stvarajući privid slobode. Tobože odazimo, tobože mijenjamo. I opet se vraćamo, smireni, utješljivo prevareni.“⁴

Nijesu svi koji odlaze bjegunci, ali „čovjek ostavi trag koraka na putu bez pomisli/ na bjekstvo bez riječi na pobunu“. Tragovi koje neće vjetar raspršiti poput prašine – to su pjesme, svjedoci jednog golemog putešestva, jednog bivstvovanja, a poezija je na njegovom početku i na njegovom kraju, ali i nakon njega. Iako

⁴ Isto, 250.

možda povratak sa tog puta nije izvjestan, dok može da pjeva, pjesnik može da se nada. Svaki put je težak, iz kakvih god namjera započet. Postoje trenuci u kojima čovjek, uprkos nezasitoj želji za kretanjem, poželi čak da se vjetar ne miče, kao da ga sve što se kreće i što pokreće podseća na daljine koje ga očekuju: „I krenuh dalje, ne znam ni kud ni dokle,/ Tek odoh preumoren i snuđen/ Na putu sam, i proklet/ Prati me žed i studen.“ Tada se često probudi i snažna čežnja za mjestom koje se domom može nazvati: „Dome moj, moje veliko zgarište,/ Izgubih dušu po lovištima.“ Vujošević u pojedinim stihovima otkriva i svoju „zavijanost u zavičajnoj duši“ te nalazi smiraj u saznanju da je njegova misao o rodnom tlu vječnost i utočište: „Kad sve pogubim nađem Oraovo.“ Dakle, „za pjesnika postoji nada, postoji mjesto gdje hoće da se vraća“.⁵ Snažna je vezanost za zavičajno tlo, za domovinu, za crnogorski kamen. I to biće koje je „polu kamen polu čovjek“ kao kamen se „potuca“ po svijetu, svemu odolijeva, a u sebi nosi mnogo više nego što se da i naslutiti i uvijek će biti „kamen nepretvorni/ čija ćud odbija da izgori“.

Osim zemlje kao mogućnosti za put i voda je putešestvena, te u Vujoševićевой poeziji posebno mjesto ima put preko vode: „Opčinjen morem, Vujošević je često njegov sagovornik i tumač. More je kanda i metafora svekolike egzistencije, povod da se njenim istinama pogleda u oči, mogućnost da se čovjek srodi sa ljepotom i opasnostima koje kao na dlanu nudi plovidba između ‘Zvijezde na nebu i kapi u moru’ (O plivanju tjelesa, I).“⁶ More kao jedno nepregledno vodeno prostranstvo donosi i život i smrt, dakle, neizvjesnost. Uprkos tome što je „čvor veliki vezan u sve nas/ Sidrište moćno i u njega stub“, mi lađe dozivamo i ne pitamo „kuda teku vode/ I koje kapi u grobove vode“. Svaki je put nepredvidiv, neznano je što će se zbiti s onima koji

⁵ Milorad Bošković, cit. djelo, 159.

⁶ Miodrag Drugovac, *Riječ kao sudbina*, NIO „Pobjeda“ & OOUR Izdavačka djelatnost Titograd, Titograd, 1979, 151.

zabrode, da li su te „lađe“ zapravo put u smrt i put u svijet kojim „skitaše giljotina“. Čuje se glas uzavrelih prostranstava: „Čudesno tutnji iz daljine/ Može bit smijeh, može lanac“. Ali „kap vode iste kaplju krvi“ i svaki komad puta traži kap odvažnosti i odricanja čovjekovog. Podšetimo da su „talasi u nama a mi u talasima“ i potrebni su nam ti nemirni vali koji će nas pokrenuti i poslati na plovidbu još nemirnijim vodama. Ipak, nijesu svi spremni na odlazak i na put. Zamislimo vodu kao život, život naš jedini i neponovljivi – može biti da je prijatno posmatrati mirno more i plutati, ali talasi nas pokreću i donose promjene. Jedna „kap uvodi mećave u mora“ – jedna kap će uzburkati život i odvesti nas daleko, u neizvjesno i dok „zavija ogromna voda ko hijena“, pitaćemo se da li nas čeka „tuga ili možda tužna sreća“. Putnik postaje svjestan toga da na toj plovidbi „nema cilja osim dugog plova“. Nije li to brod koji „plovi u sebe umjesto u luku“? Nije li to putnik čije je putovanje praćeno neizvjesnošću i koji odbija uplovljavanje u sigurne luke? Izbija iz ovih stihova misao o brodu koji je sâm sebi cilj, dakle, put radi samog puta, a ne radi odredišta. Nažalost, na tim dugim plovidbama i putevima bez konačišta „toliko su duša samljeli vjetrovi“, a mnogi su pronašli i sopstveni grob.

Nadalje, konak nije isto što i ostanak: konak je prilika za odmor, skromno utočište umornom putniku. Nasuprot konaku u Vujoševićевой poeziji često stoji grad kao neka trajna vezanost za određeno mjesto. Može se steći i utisak da je grad metafora za spomenik kojim se obilježava pređeni dio puta i mjesto od kojeg se otvaraju novi putevi koji vode do ideje putovanja u kojem je cilj nikad ne doći do konačnog odredišta, jer tog odredišta nema. Ali i grad kao konačna odrednica i svojevrsno usidrenje može označavati kraj Puta i Putovanja te stišavanje i umirivanje talasa kojima plovimo, ali i onih talasa u nama – tu ne niče spomenik u čast pobjede – tu niče hladni kameni grob.

Putuje čovjek „sa pustom sjenkom što sve u prah stvori“ i otkriva jednu osobenu, mračnu stranu putovanja. Sjenka je uz njega kao neumorna pratilja i spas od usamljenosti, a u toj usamljenosti on ostaje suočen s onim najdublje skrivenim, čega se pokušava osloboditi kao da nije dio njega. Čovjek otkriva da sjenka može biti mnogo sadržajnija nego što se čini te suočen sa sopstvenim mislima i nepreglednim daljinama iza sebe i pred sobom konačno dobija priliku da spozna sebe. Shvata da je radi te spoznaje i načinio prvi korak. Dok god je sjenka za njim, na dobrom je putu: ona stoji nasuprot svjetlosti i suncu. U svjetlosti tražimo život i nadu, a u šenama će nas uvijek čekati posljedice i tragovi naših djela. Sunce je tu da „ozrači tamne puteve života“⁷ i da bude svjedok sviju bura, dospjeća brodova u luke, ali i svjedok nepresušne želje pojedinih brodova da nikad u pristanište ne stignu. Za takve brodove moguć je samo brodolom, puki slučaj i čudnovat splet okolnosti koji će ih dovesti do obale. Međutim, tu nije kraj plovidbi – brodiće se i kopnom dok god postoje valovi u brodovima samima.

„Čovjek putuje i svugdje nosi sebe i svoj nemir. Ako je taj čovjek – putnik pjesnik, onda je njegovo drumovanje ekstaza, ona vječna težnja za beskrajem.“⁸ Taj put bez noćišta i odmorišta je borba – valovima se ide do propasti ne znajući „da li iko preko mora pjeva“. I onda, „dvije ruke, dva lađara zanijeta“ ispuniće svoje obećanje – vratiće se nekad. Ali kakav će to biti povratak: vratiće se „prazna srca i puna kalendara, vratiće se „jadna srca i slavna ljetopisa“. Ošeti se u ovim stihovima jedan elegičan ton, jedna teška misao o nemogućnosti čovjekovoj da se na svome putu za nešto neprolazno uhvati i da ga okameni: „Odjednom, sva putovanja su velika iluzija. Jer, ‘Mi nijesmo došli ni otišli mi smo se zatekli’... (stih iz apokaliptične pjesme ‘Elisa’). Osuđeni da putujemo, osuđeni na datu zbilju, na tam-

⁷ Milorad Bošković, cit. djelo, 159.

⁸ Isto, 157.

nicu svijeta, putujemo neutješni a živi od volne do volne, noseći svoje breme bolno. Na ovom putovanju se nazire i smisao čovjekove tragike: Čovjek nikada nije vlastitim življenjem potvrdio svoj pojam o slobodi. Čovjek se, jednostavno, zatekao tu gdje je.“⁹ Mogu podštetiti stihovi navedeni u ovome iskazu na biblijski motiv čovjekovog pada na zemlju te na čovjeka koji se rađa bez svoje volje i bez znanja o porijeklu svoga tijela i svoje duše o kakvom govori *Tamnica* Vladislava Petkovića Disa. Ipak, iako se bez svoje volje čovjek zatekao tu gdje je, upravo će sopstvenom voljom načiniti prvi korak i krenuti – zapoćeće jedno veliko putovanje bez odredišta, jedno putovanje koje je samo sebi cilj i na kojem će ga, umjesto tjelesne žeđi i gladi, pratiti glad i žeđ za nečim novim, još uvijek neotkrivenim.

Literatura:

Primarna literatura

- Vujošević, Ratko, *Znak na putovanju*, Grafički zavod, Titograd, 1966.
- Vujošević, Ratko, *Pastirica*, Grafički zavod, Titograd, 1972.
- Vujošević, Ratko, *Čini*, Pobjeda-promet, Titograd, 1991.
- Vujošević, Ratko, *Beskonačna dozivanja*, Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica, 2003.

Sekundarna literatura

- Bošković, Milorad, *Ava Gardner na Koniku*, NIO „Univerzitetska riječ“, Nikšić, 1987.

⁹ Isto, 159.

- Drugovac, Miodrag, *Riječ kao sudbina*, NIO „Pobjeda“ & OOUR
Izdavačka djelatnost Titograd, Titograd, 1979.

- Rakočević, Bogić, *Poetika montenegrina: crnogorska poezija XX vijeka*, NB „Đurđe Crnojević“ & OKF, Cetinje, 2012.

- Selimović, Meša, *Romani*, Vulkan izdavaštvo, Beograd, 2017.

- Stojović, Milorad, „Pogled na savremenu crnogorsku književnost“, *Stvaranje*, br. 9, Titograd, 1974, str. 1035–1068.

- Stojović, Milorad, *Tragom vremena*, Izabrana djela, tom I, CID, Podgorica, 2012.

- Stojović, Milorad, *Književne teme*, FCJK, Cetinje, 2015.